

А45
3205р
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

АЛАДЬКО ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 81'373:81(420):81(477)

ТИПОЛОГІЯ МОДЕЛЕЙ НОМІНАЦІЇ ПОСУДУ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2011

НБ НПУ

100068895

7811
НБ НПУ імені М. П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загального мовознавства та славістики Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Тищенко Олег Володимирович,
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славістичного університету,
проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Кочерган Михайло Петрович,
Бердянський державний педагогічний університет
імені П. Д. Осипенко, завідувач
кафедри романо-германської філології

кандидат філологічних наук, доцент
Гончарова Тетяна Володимирівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри германського
та порівняльного мовознавства

Захист відбудеться "8" лютого 2011 р. об 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.15 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "5" січня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчсева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена зіставно-типологічному вивченню моделей номінації посуду в англійській та українській мовах. У роботі визначено принципи ономазіологічного та лінгвокогнітивного моделювання номінативних одиниць в аспекті їхньої концептуально-семантичної і фреймової організації, виявлено спільне і відмінне в семантико-мотиваційних, ідеографічних і синтагматичних моделях номінації посуду в зіставляваних мовах, здійснено семантичну реконструкцію досліджуваних одиниць з огляду на належність до концептосфер і семантичних опозицій, культурної та семіотичної маркованості.

Сучасна лексикологія характеризується тенденцією до вивчення структурно-семантичного моделювання номінативних одиниць у семантичних полях (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, В. Гак, Ю. Степанов, О. Тараненко, Г. Уфїмцева), насамперед з погляду мотивації (Ф. Бацевич, О. Блінова, Т. Гончарова, А. Журавльов, Т. Кияк, О. Кубрякова, В. Павел, О. Снітко), концептуальних (М. Болдирев, С. Жаботинська, З. Попова, О. Селіванова, Й. Стернін, А. Barcelona, R. Dirven, F. Ruiz de Mendoza Ibanez), синтагматичних і парадигматичних (С. Денисова, М. Кочерган, Ч. Філмор) зв'язків. Останнім часом актуалізується аналіз способів номінації різних об'єктів матеріальної та духовної культури (О. Березович, О. Герд, І. Голубовська, В. Жайворонок, В. Красних, В. Маслова, М. Рут, О. Тищенко, С. Толстая), з-поміж яких на особливу увагу заслуговують найменування посуду.

Семантику, форму та функції назв посуду дослідники вже неодноразово аналізували в *ареально-типологічному* аспекті, зокрема при вивченні окремих тематичних груп діалектної лексики української мови (М. Волошинова, Е. Гоца, А. Мединський, Н. П'яст, В. Шелемех), у *східно-романському ареальному континуумі* (В. Павел), у *когнітивно-семантичному* плані, з погляду просторової категоризації посуду (З. Попова, Й. Стернін, W. Kempton, W. Labov), з позицій *етнолінгвістичної реконструкції* (О. Березович, А. Вежбицька, Т. Свешнікова, Т. Цив'ян, Е. Andersen).

Попри наявність різноаспектних комплексних досліджень назв посуду як лексичних мікросистем, і дотепер залишаються нерозв'язаними проблеми вивчення мотиваційних, структурних і когнітивних параметрів їхньої системної організації, встановлення гіперо-гіпонімічних й еїдигматичних зв'язків у семантичному полі посуду в різних мовах.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення номінативних одиниць матеріальної культури, які відбивають соціокультурне призначення посуду, етикетні, ритуальні й ціннісні стереотипи поведінки представників різних етносів. Посвідання порівняльно-історичного і зіставно-типологічного підходів до аналізу номінацій посуду є необхідним для виявлення мотиваційних основ моделювання цих одиниць шляхом реконструкції їхньої культурної семантики і символіки з урахуванням міжконцептних зв'язків у сфері матеріальних артефактів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету в рамках наукової теми "Мовні, культурні та концептуальні моделі світу германських та слов'янських мов". Тему затверджено вченою радою Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету, протокол № 4 від 25 листопада 2008 р.

Метою дисертаційного дослідження є встановлення типології семантико-мотиваційних і лінгвокогнітивних моделей назв посуду з огляду на їхні парадигматичні, синтагматичні, епідигматичні й міжпольові зв'язки.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

– визначити теоретико-методологічні засади вивчення номінацій артефактів у сучасній лінгвістиці;

– розробити методику зіставного аналізу семантико-мотиваційних моделей найменувань посуду;

– проаналізувати мотиваційну основу фреймового моделювання найменувань посуду в англійській та українській мовах;

– здійснити семантико-ідеографічне моделювання найменувань посуду в англійській та українській мовах;

– виявити лінгвокультурну символічну маркованість найменувань посуду в зіставлюваних мовах;

– зіставити результати культурно-семіотичної реконструкції назв посуду з огляду на їхню приналежність до концептосфер і семантичних опозицій в англійській та українській мовах.

Об'єктом дослідження є номінації посуду в англійській та українській мовах у семантико-когнітивному та лінгвокультурологічному аспектах.

Предметом – фреймові, семантико-ідеографічні й культурно-символічні моделі номінацій посуду англійської та української мов.

Джерельною базою дисертації є: Collins English Dictionary, Великий тлумачний словник сучасної української мови (В. Бусел), Новий англо-український словник (М. Балла); An etymological dictionary of the English language (W. Skeat), Етимологічний словник української мови (О. Мельничук); A thesaurus of traditional English metaphors (P. Wilkinson), Metaphors dictionary (E. Sommer), Dictionary of American idioms and phrasal verbs (R. Spears), Англо-український фразеологічний словник (К. Баранцев), Фразеологічний словник української мови (В. Білоноженко), Фразеологічний словник української мови (В. Ужченко); The English Dialect Dictionary (J. Wright), Словник західнополіських говірок (Г. Аркушин), Словник поліських говорів (П. Лисенко), Словник бойківських говірок (М. Онишкевич); збірки міфів, легенд, переказів, прислів'їв, приказок та інших малих фольклорних форм: G. Gomme "Folklore and relics of early village life", "Folklore, myths and legends of Britain", В. Жайворонок "Знаки української етнокультури: словник-довідник", "Українські приказки, прислів'я і таке інше" (М. Номис).

Методи дослідження. *Зіставно-типологічний метод* дав змогу визначити закономірності й відмінності у моделюванні назв посуду в англійській та українській мовах; *порівняльно-історичний* – з'ясувати первісне значення номінацій посуду із непрозорою внутрішньою формою та реконструювати культурні етимони. *Методика семантичного поля* дозволила здійснити ядерно-периферійну організацію моделей назв посуду в єдності семантичного, мотиваційного та культурно-семіотичного аспектів в англійській та українській мовах; *методика компонентного аналізу* – виявити набір сем у складі семантичної структури досліджуваних одиниць; *методика фреймового моделювання* – мотиваційні моделі номінацій посуду в межах слотів; *методика лінгвокультурологічного аналізу* – встановити зв'язки із іншими групами лексики й описати культурну символіку назв посуду; *методика дистрибутивного аналізу* – проаналізувати моделі їхньої сполучуваності у зіставлюваних мовах.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі вперше визначено тенденцію семантичної динаміки найменувань посуду в англійській та українській мовах за напрямками: “посуд – людина”, “посуд – артефакт”, “посуд – топографічний об'єкт”, “посуд – тваринний і рослинний світ”; встановлено два типи моделей найменувань посуду в англійській та українській мовах – лінгвокогнітивний і лінгвокультурний; проаналізовано фреймово-слотову організацію (предметноцентричний, партонімічний, акціональний, гіпонімічний, асоціативний фрейми) назв посуду в зіставлюваних мовах; виявлено чотирнадцять метонімічних і шість метафоричних моделей найменувань посуду в англійській та українській мовах, спільними з яких є: вісім метонімічних моделей, пов'язаних із матеріалом, розміром, кольором, кількістю, вмістом, дією, частиною, цілим, і шість метафоричних, зумовлених перенесенням зі сфер “людина”, “частина тіла”, “артефакт”, “тварини”, “рослини” та за функціями; відмінними є лише метонімічні моделі: в англійській мові – чотири (варгість, час, місце, власник), в українській – дві (форма, оцінка).

Теоретичне значення дисертації пов'язане з поглибленням положень сучасної семасіології, теорії номінації, зіставної лінгвокультурології та когнітивної ономазіології. Запропонована комплексна методика зіставлення моделей номінації посуду в англійській та українській мовах може бути застосована для дослідження інших груп предметної лексики в різних мовах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування у викладанні нормативних дисциплін: “Загальне мовознавство”, “Лексикологія англійської мови”, “Сучасна українська літературна мова” (розділ “Лексикологія”), “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Лінгвоукраїнознавство”, а також спецкурсів і спецсеминарів з лінгвокультурології, етнолінгвістики, теорії міжкультурної комунікації та – у перспективі – для укладання ідеографічних і етнолінгвістичних словників, зокрема словників ономазіологічної мотивації номінативних елементів мов різних сімей, груп і підгруп.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися на п'яти міжнародних конференціях: “Мова і традиційна народна культура” (Рівне, 2008), “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (Острог, 2008), “Діалог мов і культур” (Київ, 2009), “Семантика мови і тексту” (Івано-Франківськ, 2009), “Tradycyjna kultura ludowa w rosyjskim, ukraińskim i polskim językowym obrazie świata” (Lublin, 2010); одній всеукраїнській: “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2008); одній міжвузівській: “Етнос та культура: минуле, сьогодення, майбутнє” (Рівне, 2010), а також на щорічних науково-звітних конференціях викладачів Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету (2008–2010 рр.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено у восьми публікаціях: у п'яти статтях, надрукованих у фахових виданнях, затверджених ВАК України; у двох – в університетських виданнях України і Польщі; та тезах доповідей однієї наукової конференції.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (209 найменувань, з яких 34 – іноземними мовами), списку довідкової літератури та списку джерел ілюстративного матеріалу (78 найменувань). Повний обсяг дисертації – 205 сторінок, основний зміст викладено на 176 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

У **першому розділі** “Теоретико-методологічні засади вивчення номінацій артефактів у сучасній лінгвістиці” уточнено семантичний статус номінацій посуду (НП) в межах класу артефактів; з'ясовано принципи семантико-мотиваційного та лінгвокогнітивного моделювання НП; здійснено їх культурно-семіотичну реконструкцію з огляду на приналежність до концептосфер і семантичних опозицій у зіставлюваних лінгвокультурних просторах; описано моделі сполучуваності; розроблено методика зіставного аналізу НП в англійській та українській мовах.

Артефакт є результатом цілеспрямованої розумової діяльності людини способом надання поняттю предметної форми та шляхом формування світу смислів, що вкладені у предмет (В. Маслова, Т. Толчєєва, Г. Уфїмцева). Семантична категоризація назв посуду як “групи предметної лексики з просторово-локативним значенням” (Ю. Степанов, С. Толстая) тісно корелює з метафоричними образ-схемами просторового об'єкта-контейнера (Дж. Лакофф), демонструючи зв'язок сфери референції НП з категорією вмістищ.

Семантична модель і/або поле посуду становить складне таксономічне утворення, в якому виокремлюються *семантико-мотиваційний, лінгвокультурологічний та лінгвокогнітивний* виміри НП.

Семантико-мотиваційний аспект НП пов'язаний із визначенням механізмів їхньої словотвірної і семантичної деривації з огляду на способи словотвірної номінації, продуктивність засобів словотворення, наявність метонімічного і метафоричного підґрунтя в словотвірних дериватах (В. Гак, О. Селіванова, О. Тараненко). Амбівалентність, “розмитість” (W. Kempton, W. Labov), “подвійна категоризація” (L. Lipka) денотативного поля НП зумовлюють їхню різну референцію – “посуд”, “частини тіла”, “топографічний об'єкт”: англ. *tug* “кухоль”, “обличчя”, укр. *макітра* “вид глиняного посуду”, “голова”, “улоговина”.

З позицій семантико-мотиваційного моделювання сфера вторинного знакопозначення НП реалізується в асоціативно-образних (англ. *hen and chickens* “кавник та кавові чашки”, укр. *бусол* “велика пляшка з довгою шийкою”) та конкретно-буттєвих моделях (англ. *timber* “чашка”; укр. *чавун* “горщик”). Семантичну основу деривації НП становлять **антропоморфні метафоричні моделі**, які реалізуються у двох напрямках – ЛЮДИНА → ПОСУД, ПОСУД → ЛЮДИНА: англ. *tall boy* “висока пляшка”, укр. *близнята* “два з'єднані між собою горщики”; англ. *big pot* “дуже поважна особа”, укр. *цербатий горщик* “нещаслива людина”. За функціональним призначенням (Ю. Апресян, Р. Фрумкіна) виокремлено 3 підгрупи НП, які складаються з ядра – периферії: 1) для пиття (англ. *cup – tankard*, укр. *чашка – бокал*), 2) для приготування (англ. *pan – baker*, укр. *каструля – баняк*), 3) для зберігання (англ. *jug – flask*, укр. *глек – баклага*).

Загалом семантико-мотиваційна організація НП передбачає аналіз їхньої мотивації у двох вимірах – внутрішньому та зовнішньому (С. Толстая). Перший дає змогу схарактеризувати НП за мотиваційними ознаками шляхом фреймового моделювання (за С. Жаботинською) у таких фреймах та слотах: атрибутивному, хронотопному, квантитативному, аксіологічному, партонімічному, акціональному, гіпонімічному, асоціативному. Тимчасом зовнішній вимір розкриває семантико-ідеографічний зв'язок між позначуваними об'єктами в моделях: “посуд – людина”, “посуд – артефакт”, “посуд – топографічний об'єкт”, “посуд – тваринний та рослинний світ”, підґрунтям яких є антропоцентрична модель світу (М. Рут, В. Телія).

Лінгвокультурологічний аспект аналізу НП передбачає глибинну етимологічну, соціокультурну й семіотичну їх реконструкцію (О. Березович, В. Маслова, М. Рут, О. Тищенко). Так, на рівні культурної символіки та епідигматичних кореляцій у дослідженні визначено символічні функції посуду, їхнє місце в соціальних, просторових, міфологічних концептосферах та системі опозицій “пустий/повний”, “битий/цілий”, на основі яких здійснено реконструкцію культурної маркованості НП, проаналізовано сценарії споживання їжі та напоїв, а також виявлено фразеологічні одиниці, компонентами яких є назви посуду.

Як результат двох попередніх аспектів дослідження НП актуалізується *лінгвокогнітивний план* зіставлення символіки цих номінацій на рівні когнітивних структур представлення обрядів, вірувань, прикмет, забобонів, пов'язаних із посудом, та інших стереотипів етикетної поведінки носіїв англійської й української мов.

Зіставлення НП в англійській та українській мовах здійснювалося в три етапи: 1) за допомогою методики семантичного поля та компонентного аналізу здійснено ядро-периферійну організацію моделей назв посуду, дистрибутивний аналіз використаний для визначення особливостей їхньої сполучуваності; 2) із застосуванням методики фреймового моделювання виявлені мотиваційні моделі в межах слотів, порівняльно-історичний метод дозволив з'ясувати первісне значення НП із непрозорою внутрішньою формою та реконструювати культурні етимони; 3) шляхом лінгвокультурологічного аналізу описано символіку й встановлено зв'язки назв посуду із іншими групами лексики.

У другому розділі “Лінгвокогнітивні моделі назв посуду в англійській та українській мовах” визначено концептуально-семантичні принципи фреймової організації найменувань посуду; виявлено спільні й відмінні моделі їхньої внутрішньої мотивації (табл. 1); здійснено їх семантичну реконструкцію в аспекті культурно-символічних функцій посуду в побутовій, виробничій та ритуально-етикетній сферах.

Мотиваційні моделі концептуальної сфери “посуд” проаналізовано з позицій фреймового моделювання, оскільки фрейм є найбільш адекватною структурою репрезентації знань, який дозволяє на якісно новому рівні висвітлити проблему мотивації (О. Селіванова). На цьому підґрунті визначаються п'ять базових фреймів (за С. Жаботинською) – 1) предметноцентричний, 2) партонімічний, 3) акціональний, 4) гіпонімічний та 5) асоціативний. Перші чотири об'єднані між собою відношеннями суміжності, тобто є виявом метонімії; водночас асоціативний фрейм ґрунтується на метафоризації позначуваних об'єктів, утілених у вираженні однієї денотативної сфери через іншу, що зумовлено рухливістю меж між концептами, їхньою взаємоперехідністю (О. Кубрякова, Ю. Степанов).

Предметноцентричний фрейм складається з системи пропозицій, в якій з одним логічним суб'єктом співвідносяться кілька логічних предикатів, що характеризують суб'єкт кількісними, локативними, темпоральними параметрами. З огляду на семантичну організацію НП у предметноцентричному фреймі виокремлено чотири слоти: 1) “посуд є такий”, 2) “посуд існує там і тоді”, 3) “посуд є стільки”, 4) “посуд існує так”.

1. Слот “**посуд є такий**” представлений п'ятьма метонімічними моделями, об'єктивованими через ознаки матеріалу, субстанції, фактури: англ. діал. *iron* “сковорода” (від *iron* “залізо”), укр. діал. *залізняк* “казан”; **розміру**: англ. діал. *tot* “невелике вмістище для пиття” (від *tot* “щось маленьке, предмет маленького розміру, дрібничка”), укр. діал. *махітка* “малий горщик”; **форми**: укр. діал. *кружок* “піднос”; **кольору**: англ. діал. *brown* “великий глиняний глечик” (від *brown* “коричневий”), укр. діал. *чорницько* “горщик”; **вартості**: англ. діал. *bob*

“гличик, що коштує один шилінг” (від *bob* “шилінг”). При цьому в англійській мові модель “форма – посуд” простежується лише при етимологічному аналізі запозичених номінацій із неспрозорою внутрішньою формою: *dish* (від лат. *discus* “кілець”). В українській мові не представлено назв посуду, які актуалізують вартість як мотиваційну ознаку, згадаємо лише про звичай, за яким вартість гончарського виробу при натуральному розрахунку визначалась кількістю зерна, яку він міг умістити.

2. Слот “**посуд існує там і тоді**” представлений метонімічними моделями, що актуалізують час і місце його використання чи виготовлення: англ. *twelve* “чашка, з якої п’ють чай опівдні” (від *twelve* “дванадцять”), *winchester* “велика циліндрична пляшка” (спонім від м. *Winchester*). Соціокультурним виявом є номінація *half-moon flask*, пов’язана з нічною діяльністю контрабандистів, відповідно, і найменування вмістища (фляжки) вказує на час її використання – під місячним світлом. В українській мові подібних номінацій не виявлено.

3. Ізоморфною моделлю є слот “**посуд є стільки**”: англ. діал. *gill* “посудина, що вміщує чверть пінти” (від *gill* “чверть пінти”), укр. *шкалик* (від “стара міра об’єму вина, горілки, що дорівнює 1/200 відра”). Простежується і зворотній напрям деривації, за яким назва вмістища набуває значення кількості речовини в такому вмістищі (Ю. Апресян, О. Тараненко).

4. Слот “**посуд існує так**” актуалізує зовнішні якості посуду, його оцінку: укр. *красовуля* “велика чарка”. В англійській мові така внутрішня форма відсутня.

Партонімичний фрейм включає в себе предметні сутності щось/хтось, які співвідносяться між собою як ціле та його частина. Партонімичний фрейм є суміжним з предметноцентричним, оскільки наявність певної частини може розглядатись і як ознака об’єкту. Основою партонімичних номінацій є метонімічна модель “частина – ціле”: англ. діал. *lug* “гличик з ручкою” (від *lug* “вухо”), укр. діал. *посатка* “посудина з довгим носиком, що за формою нагадує чайник”. Прикладом стереотипів поведінки, що пов’язані з функцією посуду, є англ. діал. *thumb-pot* “невелике вмістище для пиття із перпендикулярним заглибленням від пальця гончара” (від англ. *thumb* “великий палець”, позаяк така відмітка від великого пальця виробника на ще сирій глини слугувала свого роду клеймом, товарним знаком майстра).

Відмінність акціонального фрейму від предметноцентричного полягає у тому, що на перший план виходить не сам предмет, а його взаємодія з іншими предметами. Акціональний фрейм реалізується в загальній моделі “предмет діє так (на щось, для чогось, за допомогою чогось, підлягає дії чогось тощо)”. Із зазначеної загальної моделі виокремлено три слоти: 1) “посуд вміщує це”, 2) “посуд належить комусь”, 3) “посуд діє так”.

Основою для зазначених слотів є метонімічні моделі вмісту: англ. діал. *pie* “посудина для випічки пирога” (від *pie* “пиріг”), укр. *фруктовниця* “ваза для фруктів”; належності: англ. *jugum* “велика чаша, посудина для пиття” (відантропонімічне утворення від імені біблійного персонажу Юрама) та дії: англ. *roaster* “деко для смаження” (від *roast* “смажити”), укр. *салотівка* “посудина,

у якій товчуть сало". У назвах предметів посуду також відбито традиційні обрядодії: англ. діал. *scopse* "чаша, келих" (від первинного значення "штраф за порушення правил поведінки під час обіду в Оксфордському університеті, зазвичай великий кухоль пива, який потрібно було випити залшом"), укр. діал. *святільниця* "дерев'яний посуд, в якому святять їжу".

Таблиця 1

**Фреймова організація мотиваційних моделей номінації посуду
в англійській та українській мовах**

Фрейм	Слот	Модель	Англ. мова	Укр. мова
Предметноцентричний	Посуд є такий	"матеріал – посуд з такого матеріалу"	+	+
		"розмір – посуд такого розміру"	+	+
		"форма – посуд такої форми"	–	+
		"колір – посуд такого кольору"	+	+
		"вартість – посуд такої вартості"	+	–
	Посуд існує там і тоді	"час – посуд, що використовується в цей час"	+	–
		"місце – посуд, що використовується (зроблений) в цьому місці"	+	–
	Посуд є стільки	"кількість – посуд, що вміщує таку кількість"	+	+
	Посуд існує так	"оцінка – посуд, що оцінюється таким чином"	–	+
Партонімичний		"частина – ціле"	+	+
Акціональний	Посуд вміщує це	"вміст – посуд, що вміщує"	+	+
	Посуд належить комусь	"власник – посуд, що йому належить"	+	–
	Посуд діє так	"дія – посуд, що використовується для такої дії"	+	+
Гіпонімичний		гіпонімична модель	+	+
Асоціативний	Посуд є людина	"людина – посуд"	+	+
		"частина тіла – частина посуду"	+	+
	Посуд є артефакт	"артефакт – посуд"	+	+
	Посуд є природний об'єкт	"тварина – посуд"	+	+
		"рослина – посуд"	+	+
	Посуд є такою функцією	"функція об'єкту – посуд"	+	+

У межах гіпонімічного фрейму об'єднано моделі, пов'язані родо-видовими відношеннями. На відміну від партонімічного фрейму, йдеться не про включення частини в ціле, а про відношення супідрядності. Причиною існування таких найменувань є неможливість дати дискретне визначення для предмета посуду, чітко провести межу, за якою здійснюється категоризація об'єктів довкілля (E. Andersen, W. Kempton, W. Labov). У гіпонімічний фрейм входять такі найменування посуду, в яких відбувається процес генералізації, розширення значення або заміщення однієї назви предмета посуду іншою: англ. діал. *jack* “умістище з будь-якого матеріалу” (від “умістище зі шкіри”), укр. діал. *миднеця* “металічна, глиняна миска” (від “зроблена з міді”).

При аналізі найменувань посуду, утворених шляхом метафоризації (асоціативний фрейм), спираємося на модель дослідження образної номінації М. Руг. В основу класифікації покладено організацію за основними сферами предметного світу. Асоціативний фрейм складається з чотирьох слотів: 1) “посуд є людина”, 2) “посуд є артефакт”, 3) “посуд є природний об'єкт”, 4) “посуд є такою функцією”.

1. Слот “посуд є людина” реалізовано у двох моделях. Модель “людина – посуд” представлена назвами: англ. *rugty cup* “маленька чашка” (від *rugty* “пігмей”), укр. *дзвнята* “два зліплених разом горщики, у яких носять їжу в поле”. Модель “частина тіла – частина посуду” є виявом антропоморфності мислення, оскільки посуд в обох мовах буквально складається з тих же частин, що і людина, відбитих у стертих антропоморфних метафорах: англ. *neck*, укр. *шия* “верхня звужена частина посуду”; англ. *ear, hand*, укр. *вуха, ручка* “пристосування у формі невеликої дужки, за яку тримають посуд”; англ. *shoulder*, укр. *плече* “верхня частина опуклості горщика”; англ. *throat, mouth*, укр. *горло* “верхня звужена частина посуду, місце, де відкривається вмістище”; англ. *beak* (зооморфний код від *beak* “дзьоб”), укр. *носик* “виступаюча частина вмістища, призначена для наливання”; англ. *lip* “вінця” (від *lip* “губа”).

2. Слот “посуд є артефакт” використовує назву іншого артефакту як джерело номінації: англ. діал. *bell* “горщик” (від *bell* “дзвін”), укр. *каганець* “велика чарка”.

3. Предмети посуду іменують завдяки асоціації із природними об'єктами (тваринами, рослинами) у межах слоту “посуд є природний об'єкт”: англ. діал. *cow* “глекчик” (від *cow* “корова”), укр. *бук* “великий казан”; англ. *thistle glass* “круглий бокал” (від *thistle* “чортополох”), укр. *туква* “череп'яна посудина з вузьким горлом”.

4. Слот “посуд є такою функцією” представлено моделлю “функція об'єкта – посуд”, мотивована діяльністю людини, стосунками між людьми, що пов'язані зі сценарієм споживання напоїв та їжі: англ. діал. *constable* “велика склянка для пиття” (від *constable* “констебль”), укр. *штрафна* “чарка вина, горілки, яку жартівливо пропонується випити гостю, що запізнився до столу” (в обох мовах – функція регулювання стосунків під час застілля).

У третьому розділі “Лінгвокультурні моделі назв посуду в англійській та українській мовах” здійснено семантико-ідеографічну категоризацію найменувань посуду, зокрема через залучення їх фразеологічних й епідигматичних зв'язків в образно-характерологічних, аксіологічних вимірах фразем і паремій; зіставлено зовнішні антропоцентричні метафоричні моделі мотивації НП (табл. 2); реконструйовано лінгвокультурну символіку НП.

Стрижневою ознакою класифікації є ментальні, соціальні, міжособистісні позначення, пов'язані з функціями посуду, які реалізуються через антропоморфні метафоричні моделі в англійській та українській мовах. Назви посуду як джерела номінації інших об'єктів матеріального та духовного світу в зіставлених мовах представлено такими лінгвокультурними моделями: 1) “людина”, 2) “артефакти”, 3) “топографічні об'єкти”, 4) “тваринний та рослинний світ”. Зазначені моделі реалізуються через образне значення фразеологізмів та паремій.

У центрі запропонованої класифікації зовнішньої мотивації НП перебуває власне людина, її фізичні, психорозумові, емоційні й інші якості, риси характеру, міжособистісні стосунки тощо. Ближню периферію становлять номінації побутових предметів, споруд та механізмів, які оточують людину в повсякденному житті; дальню периферію – найменування топографічних об'єктів навколишнього світу (об'єкти рельєфу, водойм тощо) і номінації представників фауни та флори.

1. Модель “**посуд – людина**” складається із семи різновидів. Номінації посуду, що використовуються для позначення людини, мотивуються зовнішньою, фізичною подібністю частини тіла до предмета посуду, загальним сприйняттям людини як умістища. Наївній мовній свідомості притаманна асоціація людини із предметом посуду (С. Толстая).

Під фізичною характеристикою людини засобами назв посуду розуміємо використання найменувань посуду для називання частин тіла людини або людини в цілому: англ. *the weaker vessel*, укр. *слабша посудина* “жінка”, якщо жінка є “слабшою посудиною”, то дитина категоризується як “мале вмістище” в англ. *Little pitchers have big ears* (букв. *маленькі глечики мають великі вуха*); англ. *dead pan* “невизначне обличчя” (букв. *мертва каструля*), укр. *макітра* “голова”.

Базова асоціація голови людини із предметом посуду сприяє подальшому асоціативному сприйняттю функціонування посуду як психоментальної діяльності людини, що реалізується в обох мовах: англ. діал. *use one's noggin* “користуватись головою, думати” (від *noggin* “кухлик”), укр. *макітра варить* “голова думає”. Для обох лінгвокультур характерною є асоціація битого посуду із ідеєю “неповна розуму”: англ. *cracked as a broken pot* (букв. *тріснутий як розбитий горщик*), укр. *голова як розбитий горнець*.

Номінації посуду в зіставлених мовах є засобами вербалізації емоційного стану людини: англ. *to put the pot on* “розсердитись” (букв. *поставити горщик на вогонь*), укр. *розходився як холодний самовар* “безпричинно сердиться”. Спільне біблійне походження зумовило функціонування у двох мовах образу чаші на позначення суму, біди, гіркої долі: англ. *the cup of sorrow* (букв. *чаша лиха*), укр. *випити гірку чашу*.

Манера поведінка та характер особи також актуалізуються шляхом уподібнення до предметів посуду та їх функції. Так, галаслива поведінка людини в англійській мові виражається через торохтіння порожньої посудини – англ. діал. *hollow-pot*. Ізоморфним є порівняння в українській мові: *торохтить як порожня діжка по мості*. Риси характеру та дії людини не залежать від зовнішніх ознак, привабливість умістища може приховувати поганий уміст, і навпаки: англ. діал. *Folk often get a good meal of a dirty dish* “нечисті та аморальні люди здатні на хороші вчинки” (букв. *люди часто отримують гарну їжу з брудної блюда*); відповідь запорожців “великим панам на століці”: укр. *З корита їли та у волі жили – ніякого горя не знали. Хоч з корита, та до сита, а ви з блюдів, та худі*.

Життя людини тісно пов'язане із соціальною активністю, спілкуванням у родинному колі, трудовою діяльністю тощо. НП в зіставлюваних мовах актуалізують позначення стосунків між людьми: англ. *cup and can* “близькі друзі” (букв. *чашка і бляшанка*), укр. *казан глекові не до пари*. Обрядова сфера символіки посуду реалізується в сценарії весілля: в Англії хлопців, що розносили запрошення на весілля, частували спиртними напоями, що мали назву діал. *bride pot* (букв. *горщик нареченої*); на Буковині, якщо хлопець брав дівчину із сусіднього села, він мусив дати *вадрове* “викуп парубкам за молоду з їхнього села”, що є похідним від укр. діал. *вадро* “відро, дійниця”, в яке наливали горілку-викуп.

Саме призначення предметів посуду для приготування, вживання та зберігання їжі імплікує тісний зв'язок номінацій посуду зі сценарієм споживання їжі та напоїв: англ. *to confess a bottle* “випити пляшку” (букв. *сповідати пляшку*), укр. *роздавити пляшку*. Найменування посуду в таких висловах через метонімічну модель “вміст – посуд” набувають значення “продукт, напій, який знаходиться в посуді” (пор. назву обряду причастя англ. *the bread and the cup* (букв. *хліб і чаша*), укр. *випити чарку* = випити горілку, яка знаходиться в чарці).

Номінації посуду в зіставлюваних мовах є вербалізаторами “багатства”/матеріального стану людини. Це пов'язане із сутністю посуду як умістища. Одним із таких умістищ може бути горщик, глечик, що стає поштовхом до метонімічної асоціації предмету посуду із грошима, багатством. Іншою причиною такого сприйняття посуду є опозиція “порожній/повний”, що викликає асоціації “багатий/бідний”, “погано/добре”: англ. *to make a pot of money* “заробити багато грошей” (букв. *зробити горщик грошей*), укр. *Хоч на мені жупан драп, єсть у мене грошей джбан*.

Іншими проявами ідеї багатства є використання дорогоцінного посуду як символу багатства, магічного артефакту, талісману, що приносить статок, вдачу тощо.

Чарівними предметами, що функціонують в англійських легендах, є англ. *cupps that never empty* “чашки, що ніколи не порожніють”, в слов'янському фольклорі також наявний мотив про чарівний горщик, який варить кашу так, що його неможливо зупинити. Символом статку є англ. *a bowl of cherries* “безтурботне існування” (букв. *миска з вишнями*).

Моделі використання найменувань посуду для позначення
об'єктів інших сфер

Модель	Субмодель	Англ. мова	Укр. мова
“посуд – людина”	“посуд – людина як фізичний феномен”	+	+
	“посуд – людина як психоментальний феномен”	+	+
	“посуд – емоційний стан людини”	+	+
	“посуд – риси характеру людини”	+	+
	“посуд – відносини між людьми”	+	+
	“сценарій споживання їжі та напоїв”	+	+
	“концепт “багатство”/матеріальний стан людини”	+	+
“посуд – артефакт”	“посуд – предмет побуту”	+	+
	“посуд – механізм”	+	+
	“посуд – споруда”	+	+
	“посуд – транспортний засіб”	+	+
“посуд – топографічний об'єкт”	“посуд – об'єкт рельсфу”	+	+
	“посуд – водойма”	+	+
“посуд – тваринний та рослинний світ”	“посуд – тварина”	+	+
	“посуд – рослина”	+	+

Англійське повір'я стверджує, що біля кінця райдуги закопаний горщик із золотом: англ. *crook of gold where the end of a rainbow rests*, що стало мотиваційною основою для ЛСВ *crook* “заховані гроші” (від *crook* “горщик”); ідея захованих грошей наявна і в укр. *Докопавсь до грошей, та й витяг котелок хороший*. Частування з дорогоцінного посуду вважається в українській культурі символом поваги та статку: укр. *медом частували з золотого кубка*; англ. діал. *pot luck* (букв. *вдача в горщику*) є запрошенням розділити страву з господарями на зразок формули “пригощайся всім, що є у нас самих”. В одному з англійських замків зберігається чаша, яка, за легендою, була подарована володарю королевою фей – англ. *Luck of Eden Hall* (букв. *вдача Іден Холлу*), за переказом, замок буде стояти, доки чаша зберігається в ньому. В Україні кухонний інвентар був неодмінною складовою приданого нареченої: укр. діал. *посудина* “посуд, що молода отримує як придане: миски, тарілки, коновка, дійниця, гелетка, діжа, корито, решето, сито”. Походження такого звичаю пов'язане із ідеєю, що дружина має займатися посудом, тобто домом, а чоловік – заповнювати цей посуд, тобто заробляти. Думка, що багатство притягує нові гроші, вербалізована в укр. *Кому горшки, тому й миски*.

2. Модель “**посуд – артефакт**” має чотири різновиди. Лексеми групи “посуд” слугують джерелом для найменування інших об’єктів в межах класу “артефакти”, зокрема предметів побуту, механізмів, споруд, транспортних засобів: англ. *dish* “супутникова антена” (від *dish* “блюдо”), укр. *котел* “литаври”; англ. діал. *beerpot* “вулик” (від *beerpot* “горщик з бджолами”), укр. діал. *бодня* “різновид вулика”; англ. *tea-kettle* “парошлав” (від *tea-kettle* “чайник”), укр. *посудина* “корабель”; англ. *flying saucer*, укр. *літаюча тарілка* “НЛО”.

3. Модель “**посуд – топографічний об’єкт**” має такі метафоричні вияви: “посуд – об’єкт рельєфу” та “посуд – водойма”. Назви посуду в англійській та українській мовах використовуються для позначення об’єктів рельєфу: англ. *pot* “заглиблення в землі, улоговина” (від *pot* “горщик”), укр. *блюдце* “полога западина округлої або овальної форми”; водойм: англ. *kettle* “затока” (від *kettle* “чайник”), укр. *кадовб* “невелике озеро на болоті чи яма на полі, заповнена водою”.

4. Найменування предметів посуду в зіставлених мовах є джерелом моделі “**посуд – тваринний та рослинний світ**”. Назви тварин: англ. діал. *buttal* (від *buttal* “пляшка”) “бугай (вид птаха)”, укр. діал. *бокляжок* “пуголовок”; рослин: англ. діал. *sur* “сорт картоплі”, укр. *гличики* “рід рослин родини лататтевих”.

Загальні результати дослідження дозволяють зробити такі **висновки**:

Теоретико-методологічна концепція дисертаційного дослідження базується на таких положеннях: 1) номінації посуду утворюють групу артефактної лексики з просторово-локативним значенням, що складається з трьох підгруп: а) номінації, що позначають посуд для пиття, б) номінації, що позначають посуд для приготування, в) номінації, що позначають посуд для зберігання; 2) семантична модель посуду становить таксономічне утворення, в якому виокремлюється мотиваційний рівень, що розглядається у двох вимірах: внутрішньому – лінгвокогнітивному та зовнішньому – лінгвокультурологічному; 3) у когнітивному ракурсі метонімічні й метафоричні механізми є основою не тільки семантичної, а й словотвірної деривації; 4) на рівні культурної символіки функції назв посуду актуалізуються у складі фразеологічних одиниць та паремій.

Розроблена методика зіставного аналізу семантико-мотиваційних моделей найменувань посуду дала змогу з’ясувати їх ядро-периферійну організацію як групи артефактної лексики; виявити мотиваційні моделі в межах слотів та фреймів; описати символіку й встановити приналежність назв посуду до певних концептосфер та семантичних опозицій.

Запропоновані фреймові структури виявилися ефективними у визначенні закономірностей і відмінностей у мотиваційних моделях найменувань посуду в англійській та українській мовах. Мотиваційні моделі назв посуду в обох мовах структуруються в п’ять фреймів: предметноцентричний (слоти “посуд є такий”, “посуд існує там і тоді”, “посуд є стільки”, “посуд існує так”); партонімічний; акціональний (слоти “посуд вміщує це”, “посуд належить комусь”, “посуд діє

так”); гіпонімічний; асоціативний (слоти “посуд є людина”, “посуд є артефакт”, “посуд є природний об’єкт”, “посуд є такою функцією”).

У результаті аналізу семантико-мотиваційної основи фреймів та слотів визначено, що їм відповідають метонімічні й метафоричні моделі. Встановлено двадцять мотиваційних моделей номінації посуду (чотирнадцять метонімічних та шість метафоричних) в англійській та українській мовах.

Зіставлення мотиваційних моделей в англійській та українській мовах дало можливість виявити вісім спільних метонімічних моделей (“матеріал – посуд з такого матеріалу”, “розмір – посуд такого розміру”, “колір – посуд такого кольору”, “кількість – посуд, що вміщує таку кількість”, “частина – ціле”, “вміст – посуд, що вміщує”, “дія – посуд, що використовується для такої дії”, гіпонімічна модель) та шість спільних метафоричних (“людина – посуд”, “частина тіла – частина посуду”, “артефакт – посуд”, “тварина – посуд”, “рослина – посуд”, “функція об’єкту – посуд”).

Відмінними в англійській мові є чотири метонімічні моделі: “вартість – посуд такої вартості”, “час – посуд, що використовується в цей час”, “місце – посуд, що використовується (зроблений) в цьому місці”, “власник – посуд, що йому належить”; в українській мові – дві метонімічні моделі: “форма – посуд такої форми”, “оцінка – посуд, що оцінюється таким чином”. Відмінних метафоричних моделей не зафіксовано.

У результаті семантико-ідеографічного моделювання найменувань посуду в англійській та українській мовах встановлено спільні моделі: “посуд – людина” (із різновидами “посуд – людина як фізичний феномен”, “посуд – людина як психоментальний феномен”, “посуд – емоційний стан людини”, “посуд – риси характеру людини”, “посуд – стосунки між людьми”, “сценарій споживання їжі та напоїв”, “матеріальний стан людини/концепт “багатство”); “посуд – артефакт” (різновиди “посуд – предмет побуту”, “посуд – механізм”, “посуд – споруда”, “посуд – транспортний засіб”); “посуд – топографічний об’єкт” (різновиди “посуд – об’єкт рельєфу”, “посуд – водойма”); “посуд – тваринний і рослинний світ” (різновиди “посуд – тварина”, “посуд – рослина”).

Лінгвокультурологічний аналіз із залученням фразеологізмів та паремій, структурним компонентом яких є назви посуду, вірувань, прикмет, забобонів, елементів традиційної обрядовості та фольклору, засвідчив, що номінації посуду в англійській та українській мовах є культурно і символічно маркованими.

Результати культурно-семіотичної реконструкції підтверджують той факт, що найменування посуду в обох мовах формують концептосфери “людина”, “багатство”, “доля”, стереотипи етикетної поведінки в сценаріях споживання їжі та напоїв, структуруються в межах семантичних опозицій “пустий/повний”, “битий/цілий”.

Перспективи подальших досліджень полягають у залученні до аналізу інших груп предметної лексики для систематизації мотиваційних моделей номінації та визначенні семантичної динаміки найменувань артефактів й інших об’єктів матеріальної культури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Аладько Д. О. Семантична структура лексеми “cup” в англійській мові в лінгвокультурному та когнітивно-прагматичному аспекті / Д. О. Аладько // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журнал. – Житомир : Видавництво Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2007. – Вип. 35. – С. 205-208.

2. Аладько Д. О. Когнітивно-семіотична категоризація концептосфери “посуд” як елемент англійської мовної картини світу / Д. О. Аладько // *Slowo. Tekst. Czas.* – Szczecin : Print Group Sp., 2008. – Вип. IX. – С. 536-542.

3. Аладько Д. О. Метафоричні моделі артефактуальних номінацій в англійській та українській мовах / Д. О. Аладько // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : зб. наук. праць. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2008. – Серія “Філологічні науки”. – Вип. 4. – С. 345-348.

4. Аладько Д. О. Мотиваційні моделі лексико-семантичної групи “посуд” в регіональних діалектах англійської мови в когнітивному висвітленні / Д. О. Аладько // Наукові записки Національного університету “Острозька академія” : зб. наук. праць. – Острого : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2008. – Серія “Філологічна”. – Вип. 9. – С. 86-94.

5. Аладько Д. О. Категоризація посуду в англійській та українській мовах / Д. О. Аладько // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції “Семантика мови і тексту” : зб. наук. ст. – Івано-Франківськ : Видавець І. Я. Третяк, 2009. – Ч. 2. – С. 3-5.

6. Аладько Д. О. Мотиваційна модель “матеріал – виріб” в посудних номінаціях англійської та української мов / Д. О. Аладько // Слов’янський вісник : зб. наук. праць. – Рівне : РВЦ Рівненського інституту слов’янознавства Київського славістичного університету, 2009. – Серія “Філологічні науки”. – Вип. 8. – С. 3-7.

7. Аладько Д. О. Розвиток вторинної номінації найменувань посуду в англійській та українській мовах / Д. О. Аладько // Науковий часопис : зб. наук. праць. – К. : Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Серія 9 “Сучасні тенденції розвитку мов”. – Вип. 4. – С. 7-11.

8. Аладько Д. О. Фреймова організація номінацій посуду в англійській та українській мовах / Д. О. Аладько // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТОВ “Папірус-Ф”, 2009. – Вип. 7. – С. 9-15.

АНОТАЦІЇ

Аладько Д. О. Типологія моделей номінацій посуду в англійській та українській мовах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2011.

У дисертації запропоновано комплексний підхід до зіставного аналізу номінацій посуду в англійській та українській мовах з позицій їхнього семантико-мотиваційного моделювання; розроблено методика зіставного аналізу найменувань посуду в англійській та українській мовах; на основі фреймових структур встановлено мотиваційну основу назв посуду; здійснено їх семантико-ідеографічне моделювання; виявлено лінгвокультурну символічну маркованість найменувань посуду; зіставлено результати культурно-семіотичної реконструкції назв посуду з огляду на їхню приналежність до концептосфер і семантичних опозицій в англійській та українській мовах.

Ключові слова: семантико-мотиваційна модель, фреймове моделювання, номінації посуду, культурно-семіотична реконструкція, семантичні опозиції.

Аладько Д. А. Типология моделей номинации посуды в английском и украинском языках. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2011.

В диссертации осуществлен комплексный сопоставительно-типологический анализ наименований посуды в английском и украинском языках.

Разработана и апробирована методика сопоставления номинаций посуды в английском и украинском языках. На первом этапе проанализирована ядерно-периферийная организация наименований посуды в составе группы артефактной лексики. На втором этапе посредством фреймового моделирования выявлены и структурированы мотивационные модели названий посуды. На третьем этапе при помощи лингвокультурологического анализа реконструирована символика и культурно-семиотическое значение посуды.

Теоретико-методологическая концепция диссертации базируется на следующих положениях: 1) номинации посуды образуют группу артефактной лексики с пространственно-локативным значением, которая состоит из трех подгрупп: а) номинации, которые обозначают посуду для питья, б) номинации, которые обозначают посуду для приготовления, в) номинации, которые обозначают посуду для хранения; 2) семантическая модель посуды представляет собой таксономическое образование, мотивационный уровень которого рассматривается в двух измерениях: внутреннем – лингвокогнитивном и внешнем – лингвокультурологическом; 3) в когнитивном ракурсе метонимические и метафорические механизмы являются основой не только семантической, но и словообразовательной деривации; 4) на уровне культурной символика функции посуды актуализируются в составе фразеологических единиц и паремий.

Методика фреймового моделирования позволила структурировать мотивационные модели номинаций посуды в английском и украинском языках в пять фреймов: предметноцентрический, партонимический, акциональный, гипонимический и ассоциативный. Первые четыре фрейма объединены между

собой отношениями смежности и являются проявлением метонимических процессов, ассоциативный фрейм строится на отношениях подобия (метафорических).

Фреймам в английском и украинском языках соответствуют метонимические (четырнадцать) и метафорические (шесть) модели мотивации. В результате сопоставления мотивационных моделей выявлено восемь общих метонимических моделей (“материал – посуда из такого материала”, “размер – посуда такого размера”, “цвет – посуда такого цвета”, “количество – посуда, вмещающая такое количество”, “часть – целое”, “содержимое – посуда”, “действие – посуда для такого действия”, “посуда – посуда”) и шесть метафорических моделей (“человек – посуда”, “часть тела – часть посуды”, “артефакт – посуда”, “животное – посуда”, “растение – посуда”, “функция – посуда”).

Отличными в английском языке являются четыре метонимические модели: “стоимость – посуда с такой стоимостью”, “время – посуда, которая используется в такое время”, “место – посуда, которая используется (сделана) в таком месте”, “владелец – посуда, которая ему принадлежит”; в украинском языке – две метонимические модели: “форма – посуда такой формы”, “оценка – посуда, которая оценивается таким образом”. Различных метафорических моделей не обнаружено.

В результате семантико-мотивационного моделирования наименований посуды, в английском и украинском языках установлены общие модели: “посуда – человек” (с подтипами “посуда – человек как физический феномен”, “посуда – человек как психоментальный феномен”, “посуда – эмоциональное состояние человека”, “посуда – черты характера человека”, “посуда – отношения между людьми”, “сценарий употребления пищи и напитков”, “материальное положение человека/концепт “богатство”); “посуда – артефакт” (подтипы “посуда – бытовой предмет”, “посуда – механизм”, “посуда – сооружение”, “посуда – транспортное средство”); “посуда – топографический объект” (подтипы “посуда – объект рельефа”, “посуда – водосм”); “посуда – животный и растительный мир” (подтипы “посуда – животное”, “посуда – растение”).

Лингвокультурологический анализ с привлечением фразеологических единиц и паремий, структурным компонентом которых являются названия посуды, народных верований, примет, суеверий, элементов традиционной обрядовости и фольклора, свидетельствует, что номинации посуды в английском и украинском языках культурно и символично маркированы.

Результаты культурно-семиотической реконструкции показали, что наименования посуды участвуют в формировании концептосфер “человек”, “богатство”, “судьба”, стереотипов этикетного поведения в сценарии употребления пищи и напитков, семантических оппозиций “пустой/полный”, “битый/целый”.

Ключевые слова: семантико-мотивационная модель, фреймовое моделирование, номинации посуды, культурно-семиотическая реконструкция, семантические оппозиции.

Aladko D. O. The typology of the kitchenware nomination models in the English and Ukrainian languages. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology in speciality 10.02.17 – Contrastive, Historical and Typological Linguistics. – M. P. Drahomanov National Teacher Training University, Kyiv, 2011.

The thesis suggests a complex approach to the contrastive analysis of the kitchenware names in the English and Ukrainian languages from their semantic and motivation modeling perspective; the paper introduces the methodology for the contrastive analysis of the kitchenware names in the English and Ukrainian languages. The research defines the frame structure and motivational background of the kitchenware names; provides their semantic and ideographic modeling; shows cultural and symbolic colouring of the kitchenware names. The thesis compares the results of cultural and semiotic reconstruction of the kitchenware names, which is based on their belonging to different conceptual spheres and semantic oppositions in the English and Ukrainian languages.

Key words: semantic and motivational model, frame modeling, kitchenware names, cultural and semiotic reconstruction, semantic oppositions.

Підписано до друку 30.12.2010 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 35.

«Видавництво “Науковий світ”»©
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 050-525-88-77

